

СТРАЖИЛОВО

Власник и уредник
ЈОВАН ГРЧИЋ

У Новом Саду, 24 Јануара 1893.

ПЕСНИШТВО

ЗОРИ

Ја волим тебе, зоро,
Рујну ти волим боју,
Ал' не свићи при свем том,
Да испијем још коју.

Но стани, зоро, стани,
Не слушај на ме сада,
Јер ево друго нешто
Лешче ми на ум пада.

Твоје ме, зоро, име
На нешто дивно сећа:
Име је твоје име
И мога лепог цвећа.

Па за то свићи сада,
Сети ме на њу, зоро,
Па макар — дивно чудо! —
И чашу махнут' моро.

27 I 1893.

Борис

ЗЕМЉА

(Н. Т. Шчервин)

Да л' се сећаш, док још бејаш дете,
Па се једном нашалити хтела;
Шалила се, ал' се лоше сврши —
Увређена убола ме пчела!

Жаока се у прет ми забола
Те заплаках од бола и јада,
Али ти си на отекли претић
Мало земље привезала тада.

И поможе: нестаде ми бола
Те с радошћу ти опази, мила,
Да сам игру наставила своју,
Да сам орна, весела и чила!..

Ал' сад, ето, дође време друго,
Стари боли опет на ме пали...
Ја се бојим да ти признам, мила:
То ми срце моју љубав жали!

Па и сада, к'о у прошло доба,
Излечи ме, доброте ти твоје:
Хладном земљом још хладније раке
Заши, покри јадно срце моје!

Београд

Р. Ј. Одавић

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПОШЉЕДЊИ БУРИЋ

Приповијетка с Приморја

(Наставак)

IV.

Ту се, у том хладовитом скровишту, и кашње чешће састадоше, да своју тајну љубав од немилостивих очију скрију. Анђелији чисто бијаше, као да се препородила. Сав жар, сва страст, коју је њен дјевојачки понос испрва ушуткивао и коју је тек по гдјекоји поглед издавао, сва се та страст бијаше сада наивно расипала, те је сву прожела. Кад би му јутром рано на састанак дошла, те га из далека угледала са пестанцем, које пред њим чепукаше, цури се чињаше е је више на небу него на земљи. Он би бануо преда њу ведра и насмијана лица, раширио руке, па је махом на своје груди притискао, док јој се пето уз бедру пропнињаше, залајкивајући и машући репом. Бедној се сељакињи кашто чињаше, као да сања, као да то сличи бајци некој, што је још дјететом уз огњиште од бабе слушала. Па кад би тако са својим војном неколико љубавних часова у арајству провела и дошао час да се растану, онда би се цура напрасно уозбиљила, пала своме драгану на груди па се од јада сва узјецала.

Затим би дигла главу, уирла у њега своје веље очи, па га дуго у лице гледала, као да хоћаше да му у дно душе загледа. Он би је тад љушко загрлио, па јој се осмијехнуо оним благим осмијехом задовољства, који наличаше осмијеху мора, што се сталожило након буре и олује. Младица би тад уздахнула, оборила главу, а очи би јој се засјале од суза.

— Та није могуће, рекла би му гдјегод, ти ме вараш! Еј, да сам се којом срећом у господском дому одњихала, могла бих се и тој срећи радовати, ал' овако сиромашна и неука...

Он би је тад стао карати: нек се, вели, мане тијех неспретнијех слутња; не бјеше ли јој тврду вјеру задао, да ће је својом назвати, њу или никоју другу?

Она би тад њему:

— Прости, мило моје, прости; али ево,

кад промислим, да се ја нијесам за тебе гојила, но за човјека, коме ћу брашеницу мијесити и у поље ручак носити, лијено се сама себи чудим, како могах да запростанем уз човјека, од којег ме удес још у мајчиној утроби раздвајао. Али што ћу, кукавица, кад не имадох снаге да ти се опрем!

— Анђе, прекини — унао би тад он —: ти знаш да ја не волим, да о мојој љубави сумњам.

Она би се тада јаче уза њ приљубила, па му тихо принанула:

— Не кињим ја тебе, што се тобож сама себи бојим, но те кињим ради овог невинчета, што ми под срцем дакће. Та то је твоја крв, Франето. Промисли само, што би се од њега догодило, кад би нас ти оставио!

— Мани се — опет би он — тијех пријех слутња, Анђе. Ја сам ти своју ријеч задао, и што сам рекао, рекао.

Другда би му се напрасно из загрљаја извила, па га напречац уштала:

— А када ћеш, мило моје, да о нашој ствари проговорим с татом? Он још ништа не зна.

— Није преше, одвратио би он, имаћемо кад.

Ама се она не предаваше.

— Како није преше, кукала, кад већ једва могу да од домаће чељеди своју погрјешку тајим. А шта ће од мене бити, кад се моме јаду довину? Боже, ко ће остати жив од бруке и црна образа!

— Не старај се ти за то — он би њој —: то је моја брига.

Сасвим тијем, ма колико је љубазник њен тјенио, потајне стрепње не могаху да је умину. Осјећаше у свом срцу неку празнину, која с дана у дан дубља постајаше. Ма колико се пред њом клео и стару јој вјеру понављао, она лијепо осјећаше, е се у његовој љубави нешто измијенило; па јој сада и много рјеђе долажаше. Прошло би гдјегод по читавих петнаест дана,

а он у село ни да завири. Кад би пак дошао, а он имађаше увијек готов изговор, да се што прије из љетниковца удаљи. Чекају га, вели, у граду силни послови, па мора да отиде. Она би га Ђутке слушала, а овамо јој је од јада срце пучало. Најзад би је нешто у грлу стисло, па би у горки плач бригнула.

— Та он је, вељаше, очито вара... сада бјеше томе сигурна!

Гдјегод би је он тјешо и слаткијем ријечима храбрио; а гдјегод би се, богме, и збунио, па преда њом ка' осуђен стајао, не проговарајући ни ријечи, да је тужну тјешо.

Једно вече, на растанку, приви се она тако чврсто уза њ, гушећи се у плачу и квасећи га својим врелим пољупцима, као да збиља слушаше. е га дуго не ће видјети. Затим се отрже од њега, и он оде Ђутке, пушком о рамену и пашчетом, које за њим зврљаше. Она га очима испрати, догођ га нестане у помрчини; и' онда уздахну и оде кући.

Бијаше истом зенуло прољеће.

Кад уђу у кућу, мати јој таман уживаше лукијерницу. Отац, сухоњав и већ гронуо старац, сјеђаше у обору. Бијаше блиједа као крпа, а при оној мртој свјетлости изгледаше још блијеђа. Старица је погледа, и кад је видје онако изнурену, са очима надутијем од плача, забрину се, па је упита што јој је.

— Нијесам нешто најбоља, мати, рече.

— Бог с тобом, дијете: да ти се није вратила грозница?

— Није, мати, но ме нешто забољело у ојчици; маленкост, проћи ће.

Уђе и отац, па је погледа својим мутним очима, на пола угашеним од старости и сунчане жеге:

— Што је теби, дијете?

— Ништа, тата... мука нечесова у ојчици; то ми се, има неко доба, чешће понавља. Проћи ће, не бој се.

Ама дани пролажаху један за другим, а ономе поболијевању никад краја. Од

Франетова задњег поласка бијаше протекла једна, двије, па и три недјеље дана, а од њега никаква гласа. Цурина се слабост претвори сада у праву бољетицу: блиједа, раскосмана, сузнијем очима, што јој се блистаху као у лудилу, не хајаше она више ни за какву домаћу работу, а пред родитељима, који је у чуду посматраху, настојаше утаман да се начини равнодушна. Но, они се своме јаду почињашу кад'а стављати. Оно блиједе, процијеђено лице, она честа туга у ојчици, све то не бијаше, ваистину, без неке. Оно им дијете нешто кријаше.

Једног јутра, у прозорици, кад се остали укућани разиђоше којекуда за послом, навале родитељи на њу у постељи, и тешикијем клетвама нагнају да им се исповједи.

Она се испрва отимаше, купећи се у клунко под покривачем, да своју срамоту прикрије.

— Казуј, кучко, с киме то згријени!

И након дуга јецања и пренемагања, кад већ хтједоше да је шакама убију, неприча им све потанко, давећи се од плача и од сињег на срцу терета. Стара цикну, као рањена гуја, па се стропошта оне-свијештена на тле. Старога ухвати дрхтавица, стаде да чупа своје часне сједине, док му крупне сузе потеклоше низ лице.

— А што учини, кћерце, нашло те грдило, ка' је и мене с тобом! Шта се изгуби с онаким ђетићем, брука те знала, као ми данас кућу зна! Да се сјети чија си кћи и што је женски понос, шћаше се прије удавити, но ми ту срамоту на образ навући, кучко, а не кћери! А што ћеш сада, ојађела друго? Зар да те онаки господичић кући одведе? А не знаш, знали те јади, да се онај родио, да га служиш, а не да се с њиме дружиш? Сад ето те тамо твојој судби: ја отресох од тебе скуте и рукаве, и нека ти Бог прости, што ми у старе дане ову бруку на кућу нанесе!...

Шћаше старац и даље да настави, али му уздаси грло стегоше, не мога напријед, но се сруши јецајући уза своју старицу.

(Наставиће се)

МАТИ ИВАНА ТУРГЕЊЕВА

По мемоарима њезине поћерке написао Мишел Делин

С француског превео Д. Јеврић

(Наставак)

Х.

Колера у Спаскојем селу — Безбрижност госпоће Тургењевљеве — Како се она исповеда — Нове невоље за Агату и њезина мужа — Кајање — Пример хришћанске скрушености

Године 1848 ужасно је у Спаскојем беснела колера. Људи су падали као муве. Госпођа Тургењевљева не показа ни најмање страха. Ја мислим, да је она имала таку веру у своју силу и величину, да је била уверена, е се колера не ће усудити, да и на њу нападне.

При концу месеца јула поче колера да ма-лакшава а матери паде на памет, да се исповеди.

Како је у цркви било врло хладно, то она заповеди, да се свето причешће донесе кући.

Шестог Августа дође, по њезиној нарочитој заповести, свештеник у пратњи свију послужитеља, уз брујање звона, и донесе свето причешће у нарочиту собу за молитву, која беше богато украшена светитељским ликовима.

Свештеник стави свето причешће на сто, за то опредељен, па рече госпођи:

— Ја бих, госпођо, да вас исповедим.

— Исповеди ме, баћушко! одговори она и прекрети се.

— Изиђите сви на поље! рече свештеник присутнима.

— Останите! заповеди госпођа.

Сад настаде за један час забуна; једни пођоше к вратима; други се згледаху, кога да послушају.

— Останите сви! заповеди она на ново.

— По црквеном уставу исповеда се само пред свештеником! опази свештеник благо.

— А ја опет хоћу, да се исповедим пред свима! рече госпођа.

— Али то је забрањено.

— А ја велим, да је допуштено! викне госпођа Тургењевљева, и узме из свештеникових руку књигу, коју је он држао.

Свештеник је био млад човек. Он се збуни. Знао је, да му она, по својем упливу и одношају према архиепископу, може много нахудити. Попусти дакле.

Тада горда покајница гласно очита обичну

молитву; окрене се присутнима, три пут им се поклони, и рече:

— Опростите ми!

По том се брзо окрене свештенику:

— Сад ме причести, баћушко.

Кад се госпођа Тургењевљева повратила из Петрограда, где је хтела да предупреди женидбу сина свог Николе, послала је Пољакова у Петроград, са налогом, да се извести, да ли је њен син заиста ступио у брак, или невенчан живи са женом, коју је себи изабрао.

Пољаков се сажалио на свога младог господара, коме је мати сваку потпору ускратила, те је притајао праву истину пред својом госпођом.

На његову несрећу госпођа Тургењевљева имала је у Петрограду рођака и пријатеља. Међу осталима беше и једна породица, чија се кћи смртно заљубила у Николу Тургењева. Мати те младе девојке мотрила је на сина богате госпоће Тургењевљеве, надајући се, да ће за своју кћер добити ту богату прилику, ако јој испадне за руком, да раскине ту сvezу. За то је писала госпођи Тургењевљевој, да њен син живи невенчан са госпођицом Шварцовом, на велику срамоту свију еродника и пријатеља. Венчање овог младог човека држано је у тајности, па за то није нико ништа ни знао о том.

То је писмо дошло одмах после повратка Пољаковљева, који је казао матери, да јој је син нежењен и да сам живи.

Кад је госпођа Тургењевљева прочитала писмо, ужасно побесни. Држећи писмо у руци, отрчи у свој кабинет па громким гласом повиче:

— Пољакове!

Несрећни Агатин муж уђе више мртав, него жив.

— Ти си ме преварио! Ти си лагао! викаше она промуклим гласом.

Пре него што је Пољаков имао времена, да само уста отвори и да се оправда, зграби она грдну штаку. То је она цета штака, о којој Иван Тургењев говори у својој новели „Три слике“; то је она штака, којом је његов стриц куцао по повчаним кесама.

Та штака беше врло тешка. Кад ју је госпођа Тургењевљева у својој љутини зграбила,

госпоштине и госпођа је наздрвила младенцима правим шампањцем.

Та силна добротинства, тај раскош, предсказивао је само предигру дугогодишње беде и невоље за младенце.

Ова женидба по заповести није изишла на зло. И Агата и њезин муж беху добри и поштени. Поштовање им пређе у љубав те тим постаде то примерна заједница.

Агата роди ћерку. Госпођа Тургењевљева имала је обзира према њену стању па јој је допустила, да се опорави; али тек што се млада мајка приказа госпођи, да прими своју службу, кад се обори на њу изненадна несрећа.

— Како ми је мило, што те видим, рече јој госпођа. Кад тебе нема, ништа се не ради; нико не уме да ме задовољи; ја сам увек незадовољна... Сад бирај између мојих селациња, коју хоћеш, да ти доји дете, па ћемо је послати у Петровско, јер ти забрањујем, да дете држиш код себе. Какву бих послугу имала од тебе, кад би дете било овде? Ти би хтела да си увек код њега. Не! Треба га дати дојкињи, и послати га далеко одавде. То ће бити моја брига.

Сирота мати скамени се од чуда а не смеде ни речи прословити. Ко би се смео и усудити, да се одупре вољи госпође Тургењевљеве? Против њених наредаба не беше призива.

Па ипак се не изврши та заповест.

Срећом, а морамо казати и у част њених слугу, не беше међу њима ни једне уводе. Много се што шта чинило у потаји против њезине воље, па се нико не нађе, да то изда.

Тако беше и овом приликом. Агатино дете није послано на село те је мати налазила начина, да га сама доји, премда је и дању и ноћу била око своје госпође. Дању су га носили странпутицом у банту, а ноћу су га држали у једној страни двора, која је била одељена од главног стана врло великом двораном.

Моја добра учитељица Блеквудова, која је имала у том одељењу једну собу, ноћу је устајала, да утиша детињи плач, те је на претима одлазила, да зове матер. Госпођа о том није ништа знала.

Једном у мало што мојом несмотреношћу не издадох све.

Мати беше болешљива па је ручавала у својој соби. Агата ју је послуживала. Чујући, да је дете у соби Блеквудове, одем онамо, да га видим. Оно се дерало, што је игда могло. Ја сам била

толико глуна, да сам мислила, да ће се дете умирити, ако га изнесем на поље, а и онако беше лепо време. Узех га, па га изнесох у двориште. Оно за час ућута; али, чим опази, да то није његова мати, стаде се још већма дерати.

Врата од куће беху отворена и мати је чула дреку.

— Шта је то? запита тако строгим гласом, да сирота Агата пребледе и не знаде, шта ће да одговори.

Њен муж дотрчи као без душе, зграби дете из мојих руку, запуши му шаком уста па га однесе даље.

Ја сам се тако била уплашила, да се не могу опоменути, како се то свршило. Била сам као ван себе. Само се опомињем, да је госпођа Тургењевљева сумњивим оком погледала детињег оца и матер и да је сваки дан долазила у оно одељење куће.

Тако је несрећна Агата могла само кришом ранити своју децу, и то увек у страху. Она их је и по киши и по зими носила у градину или их је дојила где год у каквом кутићу, где је не могаше нико наћи.

Колико сам пута видела, како је на иконе подизала своје благе, изразите очи, да им се помози, или да им пребаци.

— За што је то? као да изражаваху стиснуте усне кукавне матере.

Али најужасније муке претрпи, кад је родила и треће дете, девојчицу.

Госпођа Тургењевљева отпутовала је у Москву. И Агата је морала за њом ићи. Срце материно пуцало је од туге при помисли, да се мора растати са својом децом. Она у свом очајању науми, да их поведе са собом, да све призна својој госпођи и да је на коленима моли за ту милост.

Месеца Децембра, по највећој зими, припне Агата касно у вече са својом децом нашој кући у Москву.

Одмах јавише госпођи, да су дошла кола из Спаскојег села.

— А Агата?

— И она је дошла, одговорише јој.

— Кажите јој, да се вечерае може одмарати; али сутра у јутру нека дође, да ме обуче.

Сутра у јутру, кад је мати зазвонила, Агата уђе у собу. Нисам никада видела на лицу те жене толике одважности, као тога дана. Она по-

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

уби руку своје госпође, пак одетуши неколико корачаја од постеље.

— Добро! Како си путовала и шта си донела са собом? запита Варвара Петровна.

У место одговора Агата јој пружи списак свију оних ствари, које је донела.

Госпођа га прегледа па га остави на столицу и рече:

— Добро, можеш ићи.

Агата коракне два три пут па на вратима застане.

— Можеш ићи, ја ћу те већ звати.

— Милостива госпођо... усуди се Агата да промуца.

— Шта ћеш? повика госпођа љутито.

— Варваро Петровна! настави Агата много слободнијим гласом. Ја сам са собом довела и моју децу. Можете чинити са мном што год хоћете; али ја не могах друкчије.

— Какву децу? Шта ми ту булазиш?

— Госпођо! рече Агата, па се баци на колена. Тако вам Бога, госпођо, оставите ми моју децу. Ја ћу вас тако служити, као што сам вас и до сада служила. Ја ћу и дању и ноћу бити уз вас; само ми оставите моју децу. Ја их морам имати код себе.

— На поље! дрекну госпођа.

— Како вам је воља. Чините са мном, што год хоћете. Та и ви сте мати; и ваша су деца била мала. Зар се могу деца одузети од матере? Ту једину милост иштем од вас; немојте ми одузимати моје деце!

Несрећна жена пађе к вратима, али се брзо окрену својој госпођи. На њену лицу, на којем се увек изражавала доброта, сад се показаше знаци љутине па на ново поче чврстим гласом, који је од љутине дрхтао:

— Ја и мој муж свагда смо вас верно служили; али у оваким приликама ми вас не можемо више служити.

Сад настаде ужасан призор. Госпођа Тургењевљева крчала је од бесноће; скочи са постеље, зграби Агату једном руком за гушу а другом као да хтеде да јој ишчупа језик; по том паде на наслоњачу и стаде дрхтати.

Агата изиде, а собарице однесоше госпођу у постељу; послаше по њезина лекара, који јој даде кашлице да се умири.

Агата изиде, а собарице однесоше госпођу у постељу; послаше по њезина лекара, који јој даде кашлице да се умири.

Госпођа је неколико сати узимала капљице, за тим даде дозвати свога управитеља Лава Иванова, Агатина зета, а тетка несрећне, прогоњене деце.

— Пиши моје наредбе, овде, рече госпођа Тургењевљева, онако, како ти ја казујем.

Управитељ донесе перо, мастило и артије и стаде писати ову наредбу:

„У мојој кући у Москви.

Наредба.

„Заповедам, да се још данас пошаљу натраг у Спаскоје све троје деце моје служавке Агате, па дитим колима, која су јуче оданде дошла.

Госпођа Тургењевљева жестоко повуче за звонце.

— Собарице! Где су моје собарице?

Две собарице улетеше у собу.

— Узмите је! Вуците је! Водите је одмах!

Собарице узеше Агату за руке, али се она оте од њих. Чух од плача непрекидане речи:

— Ни дивља зверад не остављају својих штенаца!

— Ни речи више! викала је госпођа. Ја ћу те послати у затвор, па ћеш иструнути тамо.

— Радите са мном, шта знате. Радије ћу моју децу својим сопственим рукама подавити, него што ћу се с њима растати. Шта би било с њима без матере?

— У затвор! У затвор! На поље одавде! викала је госпођа, сва запенушена.

А кад виде, да јој собарице стоје као окамењене, повика им:

— Ви ме не слушате?

— Хајде, Агато Семионовна! рече једна од њих.

Несрећна жена пађе к вратима, али се брзо окрену својој госпођи. На њену лицу, на којем се увек изражавала доброта, сад се показаше знаци љутине па на ново поче чврстим гласом, који је од љутине дрхтао:

— Ја и мој муж свагда смо вас верно служили; али у оваким приликама ми вас не можемо више служити.

Сад настаде ужасан призор. Госпођа Тургењевљева крчала је од бесноће; скочи са постеље, зграби Агату једном руком за гушу а другом као да хтеде да јој ишчупа језик; по том паде на наслоњачу и стаде дрхтати.

Агата изиде, а собарице однесоше госпођу у постељу; послаше по њезина лекара, који јој даде кашлице да се умири.

Госпођа је неколико сати узимала капљице, за тим даде дозвати свога управитеља Лава Иванова, Агатина зета, а тетка несрећне, прогоњене деце.

— Пиши моје наредбе, овде, рече госпођа Тургењевљева, онако, како ти ја казујем.

Управитељ донесе перо, мастило и артије и стаде писати ову наредбу:

„У мојој кући у Москви.

Наредба.

„Заповедам, да се још данас пошаљу натраг у Спаскоје све троје деце моје служавке Агате, па дитим колима, која су јуче оданде дошла.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Александра Даниловна има их одвести управо до куће и мене с места о њихову доласку известити.
 ВАРВАРА ТУРГЕЊЕВЉЕВА“

— Ова се наредба има одмах извршити.

Лав Иванов изиде на поље. Мати даде мене дозвати.

Кад је видела моје уплакане очи, она ме стаде прекоравати:

— Теби је дакле милија робиња од матере. Ти би требала да оплакујеш њезину непослушност. Ја се због ње разболела а ти плачеш за робињом и за децом робињиним! Тим само показујеш да немаш срца, и да га не ћеш никада ни имати!

По том је на ново спонадоше грчеви; морадосмо донети капљице и довести опет лекара.

Ја бејаш у очајању. Од срца сам сажаљевала Агату, па ипак сам осећала да сам крива.

На послетку, кад ме мати истера из собе, одох у собу, где беху шваље, те сам се ту исплакала на грудима моје драге и добре Агате.

Колико љубави беше у срцу те честите жене! Усред своје туге она је још мене тешила и миловала.

Сутра дан, кад је Агата ушла у моју собу, која беше поред материне, да ме обуче, погледах јој у очи. Ми се разумесмо и без речи. Про-

(Наставиће се.)

читах у њеним очима одговор на моје немо питање. Деца нису била одведена. Знаком показа на једно одељење куће, и ја одадох. У оном одељењу имао је Агати муж једну собу. Ту затворише све троје деце, где не беше довољно светлости ни ваздуха, али беху барем близу својих родитеља, који су их од времена на време надгледали.

Ја сам им често одлазила, да мати не види, али кад сину пролеће, дадоше нам кукавна деца доста муке. Најстарије нас је молило, да га пустимо мало да се прође. Употребисмо прилику, кад је мати још у постељи, те их пустисмо на један сат у поље, као птице из кавеза. Сирота мати била је непрестано у самртну страху.

— Ох! Боже милостиви, само да их не опази! говорила је сиротица.

Срећом госпођа Тургењевљева није никада дознала, да јој наредба није извршена.

Иван Тургењев дочуо је касније о том па је још већма заволео Агату и њена мужа. Он их је обасипао својом добротом и старао се, да им олакша болове, које им је мати његова проузроковала. Но за то су Пољаков и жена му обожавали свога младог господара, те кад се он враћао из туђине у Москву, они беху први, који га поздрављаху добродошлицом.

ПОУКА

ИСАК ЊУТН

(Isaac Newton)

(Наставак)

3. Пре него што пређемо на научни рад Њутнов, споменућемо још неке ствари из његова живота. Рекли смо већ, да је Њутн био средњега раста и слабуњав; пред смрт се јако угојио; коса му је била свилена, сјајна и седа; приповедају, да су му очи, бар за последњих двадесет година, тавне биле а по лицу и по погледу никако ниси могао познати онај изванредни дух и ум, који налазиш у његовим делима. У друштву је Њутн већином ћутао и чудан изгледао; узимају, да је то било отуд, што је плашљив био. Том плашњом правдају и то, што у парламенту никад није говорио, ма да је свагда на свом месту био, шта више, кад је једанпут и позван био, да каже своје мишљење, сео је

па је написао шта он мисли. Колико је Њутн плашљив био, сведочи и то, што се у колих седећи свагда држао обадвема рукама.

Његов прејемник у професури Уистн наводи, да је Њутн био најплашљивији али уједно и најлукавији човек, којег је он икад познавао; исти Уистн обарао је Њутнову хронологију, али за живота му није смео штампати, јер је Њутн добро познавао, па се бојао, да ће га, какав је, и убити.

И Фламстид (Flamsteed) вели, да је Њутн свагда изгледао лукав, до крајности славољубив и да никако није трпео, да му ко штогод противно каже. Против супарника својих писао је оштро и љутито; чисто се не слаже са човеком толике умне снаге.

www.unilib.rs
 УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
 Њутн је био врло побожан. Поред све научне спреме своје и великог духа Њутн је и скроман био, сујете није познавао. У овоме се неки не слажу, али судећи по речма, које је Њутн пред смрт своју написао а Брустер (Brewster) забележио, морамо рећи, да је скроман био. Речи великог Ђенија биле су: „Ја не знам, шта свет мисли о мени; ја изгледам сâм себи као дете, које се игра по морекој обали на овде онде нађе по који гладак камчић или особито лепу шкољку, али огромно море истине сакривено је потпуно мојим очима“.

Истине математике и физичне, до којих је дошао, исказивао је сигурно а је ли их требало бранити, бранити их је с поуздањем. Међутим је доста споро и тешко излазио у јавност са својим радовима; тому налазе разлога у томе, што се, кажу, бојао јавних нападаја а врло тешко их је подносио: свагда га је стало жестине и јада, па је за то више пута и своју научничку славу радо жртвовао унутрашњем миру.

4. Прелазећи на научни рад Њутнов, говорићемо о раду у физици, у астрономији, у математици.

Главне заслуге Њутнове свакојако су у физици и у астрономији; са њиме управо и почиње оптика, истина основана је на теорији, која је данас напуштена, но ипак извађање појава и општи Њутнови и данас још после скоро две стотине година употребљавају се већином још по школама.

Њутнови радови су већим делом изведени из опита, експеримената: опит му је био главно и из њега је за тим оптрим посматрањем и сигурним извађањем постављао правила и законе. Њутн је својим експериментима ударио новим правцем у испитивању природе и закона природних. Спекулативно извађање закона чинило се Њутну несигурно; он је тражио узроке у опиту, у појаву.

Особито баш оптика Њутнова јесте за углед, како треба експериментовати, појаве посматрати и тумачити.

Нови основни принципи у науци по Њутну били су ово: Никад не треба више узрока узети него што се може показати и него што је потребно да се појав протумачи. Утецај и против-утецај свагда су једнаки. Особине у тела, које се не могу ни повећати ни умањити а има их у сваког тела, морају се узети као опште особине тела.

5. Нема ваљда појава у теоретичној оптици данас, о којим није Њутн премисљао, које Њутн није тумачио.

Дело је штампано године 1704 под именом „Opticks or a Treatise on the Reflexions, Refractions, Inflexions and Colours of Light“. Говори му оптика дакле о одбијању светлости, о преламачу њену, о прегивању и о бојама.

Свакојако је морао Њутн поставити теорију или бар хипотезу о светлости, да би могао теоретички тумачити горње појаве код светлости, с тога ћемо се прво окренути његовој теорији о светлости.

По Њутну је светлост врло фина материја, која истиче, извире, из светлих тела; по целом свету се шири; кроз провидна тела пролази и кад на осетљиву ретину удари а она нам каже, да има светлости. Фина материја је врло еластична и равна се сасвим по законима за судар еластичних тела.

Ову теорију основао је Њутн још 1678 године но на свет је изашла тек у Оптици, штампаној 1704 године.

Теоријом Њутновом тумачи се лако само одбијање светлости а сви други појави или се не могу тумачити или, ако се и тумаче, тешко се тумаче и много пута треба још нових хипотеза за тумачење. С тога и није ова теорија задржана, ма да је у почетку усвојена била. Данас важи теорија Хајгенсова (Huyghens). Хајгенс је живео у исто доба са Њутном и он је год 1690 поставио теорију о таласању етра, но добро каже Литров у својој популарној астрономији, да свет није ни мислио на Хајгенса и да његова теорија против Њутнове није никако могла продрети међу научнике. Њутн је већ онда важио као велик научник и оно, што је он рекао, било је све добро. Трбало је више од сто година, па да се обори и забаци Њутнов поглед о светлости а да из заборава васкресе Хајгенсова теорија. Не ће бити сувишно, ако наведем, да би по Њутновој теорији морала светлост у оптично гушћем медијуму брже ићи а то никако не стоји; другом теоријом тумачи се ово потпуно јасно и стоји, да је светлост бржа у оптично ређем медијуму.

У колико је поглед Њутнов о светлости морао пасти, у толико више се одржала мишљења Њутнова о другим оптичним појавама.

6. Године 1666 купио је Њутн у Кембриџу призму од стакла па је стао студирати доцета

врло занимљив део физике — расипање беле сунчеве боје.

Пре *Њутна* се врло мало знало о томе, шта бива са светлошћу, кад прође кроз провидна тела а и што се знало, било је неодређено и нејасно. Истина зна се, да је још Сенека нешто о томе расипању говорио, али је тек *Њутну* остало, да он о томе толико које екстериментом а које закључком некаже, да се и данас тај део није много више развио, него што га је *Њутн* удесио. Њутнова је заслуга, што знамо, да сунчева светлост није једне и исте боје, но да је састављена, по њему, из седам разних боја, које се све заједно једна уз другу виде, кад светлост сунчева прође кроз призму. *Њутну* имамо да захвалимо, што данас знамо, да ни светлост других звезда па и других светлих тела није проста, већ сложена. Данас је примљена свуда Њутнова теорија о боји сунчеве светлости и у своме развиту је ова теорија тако напредовала, да данас већ можемо сигурно говорити и о разним појавама на сунцу, на ренатидима, на многим другим звездама, које су од нас врло далеко.

И данас још идемо Њутновим путем, ако хоћемо, да добијемо јасан спектрум; и данас још добијамо белу боју из седам спектралних боја истим путем, којим ју је и *Њутн* добио.

Њутн је већ знао, да је, по правилу, квоцијенат преламања доста велик код оних тела, која могу горети; он је још увео појам: моћ у преламању и специфичну моћ у преламању.

8. Први је тумачио дугу Антоније де Доминие, но само једну дугу или главну дугу, године 1590 и, по Арагу судећи, није тумачење било баш јасно. Декарт и *Њутн* раширили су и поправили де-Доминисово тумачење, ма да *Њутн* ипак приписује тумачење дуге у заслугу де-Доминису. Исто тако признаје *Њутн*, да и Декарт има заслуге за тачно тумачење дуге. Но има прибележено у рукопису једном у Бавелској библиотеци из XIV столећа, да је већ неки Немац и доминиканац Теодор де Саксонија тумачио унутрашњу дугу једним само одбијањем светлости у капљици воде а спољну дугу — парадугу — двануташњим одбијањем; у књигама се пак узима, да је *Њутн* протумачио главну, дакле унутрашњу дугу а спољашњу Јонг (Joung).

9. Ослањајући се на један нетачан експеримент, *Њутн* је доказивао, да се не може начи-

нити дурбин из самих сочива, у коме ће се уништити боја око слике у дурбину, па мислећи, да је то и доказао, латио се конструкције дурбина, у коме ће место објектива бити шупље огледало. Оваки дурбини зову се обично рефлектори. Он је сам својом руком начинио таки дурбин са шупљим огледалом: у овоме дурбину осовина у огледала иде кроз осовину у цеви дурбинове и од шупљег огледала одбијени зраци падају на равно одледало под кутом од 45°, пре него што би се састали и слику дали. С овог огледала се одбијају у нову цев, у којој је тек сочиво, на које се гледа, т. ј. окулар. Овај инструменат конструјисао је *Њутн* 1671 године па се чува у краљевском друштву као драгоцен реликвија. Међу тим одавно већ праве се врло оштри и јасни дурбини и са самим сочивима.

Тумачење боје у тела, кад га осветлимо белом светлошћу, поднео је *Њутн* краљевском друштву почетком 1675.

10. Познато је многим, како се сва провидна тела, ако су у танким таванима, огледају у особитим неким и лепим бојама: преливају се у боји. То су опазили већ Бојило (Boyle) и Хук (Hooke). Овако преливање долази у мехурићима од сапунице; по старом окну; по леду, где пукне; исто тако, кад стакло пукне, и т. д., но најлепше и најправилније виде се боје у Њутнову апарату, који је велики физичар баш и начинио, да испита боје танких ваздушних тавана, премда има трага, да је Хук пре *Њутна* истим путем истраживао боју у ваздушних тавана. Сирана је проста и састоји се из конвекционог сочива али врло мало испуњеног, које се метне на равну и добро углађену стаклену плочу. Кад се плоча осветли светлошћу једне боје или ако се гледа на њу кроз стакло једне боје, то се види тавна тачка онде, где се оба стакла додирују а около наизменце јасније и тавније претење; осветли ли се плоча сунчевом светлошћу, на додирном месту опет је тавна тачка а око ње разпо обојадисано претење — доиста леп појав и интересантан. *Њутн* је појав експериментално испитивао, с тога се и данас претење ово зове Њутново бојно претење.

Боја у претења је живља у одбијеној светлости него у пропуштеној, уз то су боје потпуно комплементарне у пропуштеној светлости бојама у одбијеној светлости. Ово ће рећи, где је црвена боја у одбијеној, ту је зелена у пропуштеној

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

светлости; где је у једној светлости паранцаста, ту је у другој модра и где је у једној жута, ту је у другој љубичаста. Прстења има више, ако се плоча осветли светлошћу једне боје. *Њутн* је саопштио своје опите о боји у танких листића краљевскоме друштву крајем 1675 године, но у тумачењу није баш био сретан, јер његовом теоријом не да се прстење протумачити; тек је Јонг 1802 протумачио прстење ово интерференцијом светлости и ставио појав на основу теорије о таласању етра. Друга књига *Њутнове* оптике посвећена је тумачењу боја у танких плочица.

11. Као што није могао *Њутн* јасно и тачно протумачити боју у танких ваздушних тавана и у танких плочица и листића, тако није имао праве среће ни у тумачењу других светлих појава, који се данас тек Хајгенсовом теоријом јасно тумачити и разумети могу.

Амо долази и тумачење инфлекције (дифракције) у светлости, које је изашло у првом издању *Оптике* а у трећој књизи 1704, ма да опити о томе морају много старији бити. *Њутн* мора

да узме, како се светли зраци, кад окрзну о тело, превијају као змије, кад поред тела пројуре, да би протумачио инфлекцију. Томе се противи *Баш* и сама његова теорија о светлости; данашњом пак теоријом тумачи се то без икакве муке.

Исто тако је морао *Њутн* прибећи новим теоријама, да протумачи и двоструко преламање у неким телима; и ово тумачење је данас напуштено.

12. Кад је *Њутн* мерно моћ у преламању код дијаманта, дошао је до закључка, да дијаманат може сагорети. Ово пророчанство се и испунило, јер су многи хемичари то и опитом доказали. По *Араго* каже, да је то пророчанство тек након дошло, пошто се зна, да су *Фијорентински* академици већ 1694 на очи великом војводи од *Тоскане* сагорели дијаманат у жижи шупљег огледала а *Оптика* и пророчанство штампано је тек десет година доцније. Да ли је *Њутн* дознао дотле за експеримент академичара или не — отворено је питање.

(Наставиће се)

Ст. Милованов

КЊИЖЕВНОСТ

МУЗА ДОСТОЈЕВСКОГА И МУЗА ИВАНА ТУРГЕЊЕВА

упоредна карактеристика

Писац погружавајући се у свој рад, постаје често са свијем другијем човјеком, него кад се не занима писањем. Напрезање одзива се у свем, и настајањем самољубља и у повишеној осетљивости к свијем учинцима. Под музом разумијева се онај идеализовани карактер, овај склад ума и срца, који обузима човјека, кад почне да пише и да твори. Муза и сам човјек — два су различна суштаства, и ако су израсти из једнога те истога коријена, и ако су се ерасли тјешње од сијамских близанаца.“

(Критикъ 60-хъ годовъ.)

Када читате боље радове знаменитијех писаца умјетника, преда вас излази њихова писачка индивидуалност, њихова муза т. ј. она њихова унутрашња, душевна физијономија, која бјеше код њих за вријеме стварања т. ј. у тренуцима вишега узбуђења организације, живаца и мозга. Када напротив читате њихове бијографије, а тијем више кад се њима поближе упознате, та представа може знатно ослабјети или чак ишчезнути — и врло се често догађа, да највиши, некеку-

сни младићи, а још чешће женскиње, одсутно замиловани знаменита писца, увјеравају се, да се врло разочарали о њему, видјевши га из близа. И младићи не подозревају, да би он сагорио са свијем за врло кратко вријеме, кад би умјетник писац био непрестано у својем приватном животу тако високо расположен, таке душевне јасноће, коју испитује, захваљујући особитому стању живаца за вријеме стварања: за непрестано подржавање таквога стања не би било доста никакијех сила и никаке енергије. Умјетници се и спасавају тијем од потпунога уништења и расточења, што је у обичнијем тренуцима њихова животна радност не само обична, него можда нижа и од најобичнијих људи; њихов мозак и живци морају да напнаде свој материјал, потрошен у тренуцима умјетничкога горива, који ствара вишу умјетничку јасноћу. Према томе баш бијографије и опаске очевидаца

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

дају доста слаб појам о умјетнику: они већијем дијелом казују, каки је он био у приватном животу, а у тијем тренуцима умјетник не бива каки збиља јесте, него нижи од себе т. ј. он је разбит, изможден, он је, тако да кажем, болан са недостатка енерџије, потрошене на активно стање. И ето по чему је једно те исто оцјењивати писца по казивању његовијех познаника, што и оцјењивати атлету, гладијатора по казивању онијех, који га гледају само послје представе, кад обливен знојем, с потмулијем погледом и дрхтавијем од умора мишицама одлази за врата позорнице и пада од изнемоглости. Можете себи представити, како ће бити вјеран стварни портрет, нацртан таквијем „очевицима“, и како ће он бити сличан с онијем, што о том истом човјеку буду говорили људи, који знају, каки је он у нормалном стању. Нормална сила и личност умјетничка није у одмарању, но управо у процесу његова стварања, као што се нормална снага атлетина одређује у тренуцима његова рада на позорници, а не кад слази са ње; онда он може бити слабији него дјете од пет година, и ако се тренут прије играо десетинама пудова као малијем лоптама. На пошљетку појављује се на позорници и лично узбуђење, као и код писца за вријеме његова стварања. Но то узбуђење не треба да се сматра ненормалнијем за умјетника као и за атлету, ако хоћемо да одредимо њихову стварну енергију. У самој ствари: 1) та подобност узбуђења, која подиже да максимума фактичку енергију умјетникову, јесте његова рођена подобност, својство његове индивидуалности; 2) никако узбуђење на позорници не може дати човјеку више сила, него што их он има у ствари; позорница може само силније да узбуди оно што јесте, но из ничега није кадра изградити ништа тако, чега не би било у њему. На пошљетку 3) шта је то узбуђење? Ето, каже се само, да оно долази с поља, од гомиле; у самој ствари оно долази из саме личности, која се узбуђује, из њена расположења и представљања т. ј. из њенијех сила и енергије.

Не одричући са свијем значења бијографијама и биографскијем коментарима писачкијем, држимо, да је њихово значење више научно, бијологичко, антропологијско, а не литературно и критичко. Надајући се, да ћемо се с временом свратити и том лично испитивању Ивана Тургеева и Достојевскога, сада ћемо се базити само њиховијем литературнијем, а не приватни-

јем карактером, т. ј. бавићемо се само музом тих великијех писаца, извешћемо из њиховијех дјела, њихове личности као умјетника т. ј. њихове личне црте, које постају у тренуцима стварања, а за тијем ћемо се обазријети на бијографије само у тијем суштаственијем цртама, које нам могу или објаснити или учинити згоднијима и појмљивијима. Видове тијех муза. Изабрасмо упоредни начин за своју расправу као најзгоднији и најпрегледнији.

Достојевскога окривљују, да је његова муза утјецала на читача реакцијонално, да је он био слуга регреса, а не прогреса. Према томе је врло интересно испоредити музу Достојевскога, особито у том одношају т. ј. у смислу прогресивности, њезина утјецаја на друштво, с музом Ивана Тургеева, кога признају сви за јединога од најпрогресивнијих руских умјетника, који хвата и моменте рускога прогресивнога развића. Читач мора признати, да је на тај начин тешко наћи најбољу мјеру за оцјењивање прогресивности Достојевскога.

Исто тако признајемо унапријед, да нам лично то мјерење великијех талената мјером њихове прогресивности врло пријети. А што се ми одважујемо на ту задаћу, то није ради тога, да бисмо приписивали великијем умјетницима ове или оне утилитарне задаће непосреднога служења интересима тренутнијем. Не, напротив надамо се, да ћемо у својем даљем излагању расјаснити, да служење високијем задаћама човјечега развића није са свијем строго утилитарно.

Некоји најивни читачи могу ударити у вику, да ми горњијем ријечима, т. ј. не обавезујући писца да служи прогресу, — проповиједамо стару теорију умјетности о умјетности! Но није тако. Умјетник по својем мишљењу може да буде на прилику несимиста, као што је Бајрон, као што бјеше дијелом и Тургеев. На тај начин може не само да не вјерује у прогрес, но бити увјерен, да све на свијету иде у пропаст и страдање. Ако он спровађа ту идеју у толико генијално и увјерљиво у умјетности, у колико ју је генијално спровео на прилику Шопенхауер у филозофији, је ли можно онда не назвати њега великијем умјетником, као што називамо Бајрона? А у исто вријеме је ли можно назвати га проповједником прогреса, када се сва суштина несимизма састоји у том, да је крај свјетеком процесу пропаст, смрт, нирвана, да све само томе иде, да је у свијету све илузија, не само љу-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

бав, него и морал, пожртвовање, жртва, друштвено служење, па и сами прогрес, да према томе треба тежити само за једицијем можнијем благом, нирваном, т. ј. уништењем свакога сазнања, свакога живота? Зар није јасно, да је мјера прогресивности, користи, па и морала врло кратка мјера, која није прикладна за све појаве умјетничке и која показује у њима ђенијалности и величине идеја. Па ипак можемо ми њу употри-

С руског

јебити код ова два писца, ми смо чак дужни да употријебимо њу, јер су њих обојица збиља служили и жељели да служе човјечјем развићу, но једном се то признаје, а другом се противно признавало. У таквијем приликама, када је сам писац жељно да служи прогресу, а њега окривљују, да није хтео, то је природан дуг критике, да се дотакне тога питања.

(Наставиће се)

Милан Поповић

КЊИЖЕВНЕ ОЦЕНЕ

Kanitz „Römische Studien in Serbien, der Donau-Grenzwahl, das Strassen-netz, die Städte, Castelle, Denkmale, Thermen und Bergwerke zur Römerzeit im Königreiche Serbien“. Mit 120 Plänen, Illustrationen, Inschriften und 1 Karte Denkschriften der k. Akademie d. Wissensch. phil. hist. CI Bd XLII. Wien 1892. Preis 6 fl. ö. W.

Ту не давно изишло је из штампе најновије дело познатог писца Ф. Каница: о римским старинама у Србији. Ове студије — јер тако их је назвао исти писац — угледале су света трошком Царске Академије наука у Бечу, а украшене су многим сликама и једном картом, која показује, каква је изгледала Србија под Римљанима.

Чувени писац „Србије“ и „Бугарске“, који је још пре двадесет и више година упознао европску публику са овим двема најзнатнијим балканским државама и који је са тих својих радова стекао себи лепа гласа као озбиљан путописац, осигурао је себи најновијим својим делом, које смо мало час споменули, уважено место међу археолозима балканског полуострва. Све оно, што је у првањим својим списима сабрао о римским старинама, па и оно, што је штампао у свом ранијем делу „Römische Funde in Serbien“, налази се у новој књизи, коју је попунио најновијим студијама, прикупљеним приликом својих најновијих путовања по Краљевини. Резултати овог доста трудног и марљивог научног испитивања превазилазе, без претеривања може се рећи, чак и радове, којима су се у своје време обесмртили стари писци и познаваоци балканског полуострва а на име Ами Буе, Лезан, Хан, Киперт и т. д. Највећа је заслуга Ф. Каница у томе, што је тражио и нашао нове, до сада непознате римске путове, којима се траг давно

изгубио, што је тачно обележио и описао главни друм цара Трајана, што је тачно обележио главну паду, која је везивала стари Сингидунум са Византијом, и што је тачно означио сва угледнија и мања места и утврђења, којима је задатак био да чувају царске друмове и да послуже легијама или као штације одмора или као стална пребивалишта. Вредноћа и нетрајност пишчева скренула га је међу тим са ових главних друмова и одвела га је и у оне крајеве, кроз које нису пролазиле велике римске војске, али до којих је ипак продирала вредна римљанска рука, градећи тврђаве, копајући канале, крчећи шуму, садећи лозу и ширећи културу на све стране великога римскога царства.

Највеће наше интересовање заслужује први одељак у Каничевој књизи. У њему се описује главни дунавски друм од ушћа Саве до ушћа Тимока. Овај друм, који је уједно био и граница римскога царства према Панонској и Дакији, ишао је десном обалом Дунава и грађен је у намери, да се омогући офензива према Дакији. Грађење овога пута отпочето је под царем Тиберијем а довршено је под царем Трајаном, који је први њиме повео војску од краја на крај. Овај је друм везивао све тврђаве (castella), којима је задатак био да одбране Горњу Мизију од нападаја северних варварских племена. Ова су утврђења за време народне сеобе страдала, али их је неуморна рука цара Јустинијана I. опет дигла из рушевина. Дуж српске обале, дакле од Београда до ушћа Тимока, констатовано је Каниц седамдесет и два, која већа која мања, утврђења, којима је тачно означио положај и у карти их забележио. Тачни планови и мали нацрти ових утврђења необично оживљавају занимљиви опис Трајанова друма те изазивљу интересовање не

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

само научника, него свакога, који хоће да се упозна са приликама у старој римској Србији. Рушевине неких кастела нису биле познате, и ако су се налазиле на старим римским записима и на чувеној Пајтингеровој карти (*Tabula Peutingeriana*).

Да пођемо мало Трајановим друмом од старог Сингидунума (Београда) на до Трајанове Ђуприје код данашњег Турна-Северина, па и даље до ушћа Тимока. Друм је ишао до Смедерева од прилике онако, као што данас иде смедеревски пут, додирујући ова стара римска места: *Ad Sextum* (Мокри Луг), *Tricornium* (Ритопек), *Ad Sextum miliarium* (Гроцка), *Aureus mons* између Гроцке и Смедерева, и *Vinceia* (Смедерево). Једно од главнијих утврђења било је *Castell Margum* на ушћу Мораве у близини данашњег Кулича. Одавде водио је пут право у стару мизијску престоницу *Viminacium*, чије се развалине и данас још виде код села Костолца на Млавеком ушћу. Од туда је главна пруга ишла право ка Голушцу (*Suprae*), па од тула Дунавом преко Добре (*Ad Scrofulas*), Доњег-Милаповца (*Taliata*). Код Талијате делио се пут. Једним се ишло преко Мироча у данашњу Брзу-Паланку (*Egeta*), а другим кроз ждрело Горњег и Доњег Казана у Текије (*Transdierna*), Сип, Кладово (*Zanes*) и Костол (*Pontes*), где се налазио велики мост, који је служио као прелаз у Даквију. Између данашњег Голубиња и Текије (*Transdierna*) налажале се познати римски записи, тако звана *Tabula Trajana*, више друма, који је овде био усечен у камен. Овај Трајанов споменик одржао се до данас, а Капичева је заслуга, што је српска влада учинила нужне кораке, да се овај монумент римске славе и величине спасе од коначне пропасти, коју му наменише рибари и лађари, што су годинама ложили ватру испод плоче и ломили камен по камен из споменика, да би се могли заклонити од дунавских валова, који заплускиваху њихове пећине и колибе.

Од велика је интереса и стари римски канал код места Сипа, коме је била сврха, да римским транспортима на води олакша пут преко Бердана, који је и тада био Сипа и Харивда за лађаре онога доба. Данас, када се сједињеном умном и материјалном снагом културних народа и страховитим модерним машинама руше оне несавладљиве преграде на Бердану, које су упропашћивале многи људски живот и кочиле трговину и саобраћај, ваља нам се са пијететом се-

тити и овог старог римског канала, који је служио истим сврхама, којима ће служити данашњи гигантски радови на Бердану, а који је у оно доба, кад се копало и градило рукама а не динамитом и парним машинама, био право „светско чудо“, коме су се дивили сви народи са истока и запада.

Остали одељци у Капичевом делу садрже пуно занимљивих подата а о разним римским споменицима у Србији.

Особиту пажњу покљонио је писац путу, који је ишао из Маргум на Дунаву у *Horreum Margi* (Ђуприја) а одатле преко *Sarmatae* (Сикирица), тврђаве *Gramianis* (Алексинач) у *Naissus* (Ниш), који су везивала три пута са Скопљем, Солуном и Цариградом. Пут, који се сматрао у римско доба као царска цада, која је спајала север са југом а који је ишао од Виндобоне и Петронела до Сингидунума а од овога до Цариграда, готово је идентичан са данашњим друмом, који иде из Ниша у Широт, а од туда преко Цариброда у Софију. Други знаменити пут, који је везивао пут са Леном и Скопљем, додиривао је тада многа важна и чувена места, као н. пр.: *Ad Herculeum* (Житорађе), *Hammeum* (Прокуље), *Ad Fines* (Куриумље), *Vindanae* (Подујево) и *Ulpiana* (Липљан).

VI, VII и VIII одељак посвећен је западним римским путевима у Србији, главном друму, који је ишао из Сингидунума савеском долином преко Шапца у Специју (Сисак), и великом трансверсалном путу, који је везивао Дунав са Јадранским морем а који је ишао од Маргума преко Чачка, Ужице и Вишеграда у Солин (Салона).

Кад погледамо на Капичеву карту, на којој су тачно забележени сви римски друмови и мањи путеви, вароши и тврђаве, руде, бање и остали споменици, тада смо тек у стању да појмимо недостижну културну радњу оног великог народа, који је владао светом а коме се траг, и ако је тога народа давно нестало, није утфо и не ће се утрти, јер је за собом оставио дела, која ће и потоњим нараштајима казивати о његовој слави и величини.

Мило нам је, што је чувеном писцу „Србије“ и „Бугарске“ пошло за руком да својим најновијим археолошким делом изнесе на видик све римске старине, којима је Србија пренуњена а које данашњој краљевини у историји римскога царства дају толику важност, колику нико од нас није могао ни слутити. Овим је радом у исто доба које сакупљено, које допуњено, а

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

исправљено све оно, што је до сада рађено од ранијих страних и словенских писаца. На сваки начин дело је и огромно и интересно
У Бечу.

и заслужује нарочито са наше стране ако не више, а оно бар онолико пажње, колико му поклања стран свет.

Т. С. Вировски

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ

„Пчелица“, поучно-забавни листић за старо и младо. Год. I. Бр. 1. — Смер и програм том новом малом месечнику, којег се латио Мита Нешковић, јавили смо читаоцима „Стражилова“, кад смо донели глас, да ће „Пчелица“ излазити (в. 50 бр. „Стражилова“ од ланг). Сад је пред нама први број, у прикладну издању а са садржином, коју је уредник вешто средно за своју широку читалку. Извађен је ту из Мијатовићева „Деспота Ђурђа Бранковића“ одломак, у којем је реч о свадби Ђурђеве млађе кћери Маре; за тим је из Милићевићева „Јована Бака“ узет амо VI одељак, којем је натпис „Иноконгина“; после тога је из „Стражилова“ од године 1888 узета прва, шеста и девета строфа песме Вл. М. Јовановића под натписом „Сељак“ и најпосле је по Вуку Ст. Караџићу неприповедано, како је постала у народу пословица „Што год ти чини, све себи“. Пред сваким прилогом казује Нешковић, од кога и од куда је што узео, и разговетно развијања читаоцима, све што им ваља знати напред на да потпуно могу разумети ствар, коју ће читати, а сваки је прилог осим тога праћен још и белешком, у којој су у кратко изнесена животописна дата тога књижевника и напрт књижевна му рада. — Колико на први поглед изгледа, да је лако и од по муке уређивати такав листић, као што је „Пчелица“, толико се у пракси мора исказати, да је то посао баш доста мучан. Стало је ту до душе ле до једнога, по то једно и јесте оно, што није лако. Тугаљива је ствар избор. Али код „Пчелице“ немамо разлога стрепњи. Мита Нешковић је и сувише озбиљан радник а да се у њега не бисмо могли поуздати. Пало нам је у очи, да се из првог броја „Пчелице“ не види, ко је уређује, а овамо се на крају каже, да претплату ваља слати на име уредниково у Беловар. Г.

Hugo Badalić. Hrvatska Antologija. Umjetno pjesništvo starijega i novijega doba. Sastavio — —. Zagreb 1892. Izdanje „Matice Hrvatske“. Tisak Karla Albrechta. Vel. 8-na. Str. XX. + 310. — Одбор „Матице Хрватске“, желећи прославити педесету годишњицу Матичина живота што љепше, смислио је издати ова редовна издања овогодишња и ову „Антологију“ и „Спомен-књигу“ (о којој ће бити још ријеч). „Антологију“ је приказао препородитељима народа хрватскога а родитељима Матичиним. Задатак је Антологији, да у zgodним примјерима предочи развијање и напредак хрватскога умјетнога пјесништва од пријенорода (од год. 1836) до данас; у округлом броју то је по вијека. Прије свега узети су на око пјесници илирекога доба као што се и приличи, јер су они заснивачи нове хрватске књижевности. Иза њих дођоше њихови напљедници до данас. Од свијех 69 пјесника, којих су дјеза ушла у ову књигу, огромна већина је из овога вијека (њих 51.) Ну позната

је ствар, да су „Илирима“ одмах у почетку покрета остале очи на дубровачко-далматинским пјесницима, који им бјеху не само извор поноса и одушевљења него и први узор и стиљу и језику, и до данас су знаменит саставан дио хрватске појезије. Сасвијем је добро учинио г. Бадалић, уређивач ове Антологије, што је узео и пјесме узорника хрватских пјесника у ову књигу. Тијем је изведена потпуно замисао, да се хрватско пјесништво прикаже у својем историјском развијању до данас. Тако уђоше у Антологију: Менчетић, Држић, Чубрановић, Рањина, Гундулић, Палмотић, Ђорђић и т. д. свега 18 пјесника од краја XV до XIX вијека. Дабогме, да се овака књига већ не може назвати чисто *Хрватском* Антологијом, и ми се чудимо да једно солидно књижевно друштво као што је „Хрватска Матица“ у предговору ове књиге не спомиње ни једном ријечју, да су ово српски пјесници и да су узети само ради историјске очигледности у ову књигу. Могло би се с правом сумњати и у хрватство Релковића и Катанчића, али пренеразисмо се кад видјесмо у *Хрватској* Антологији Матију Бана, Меда Пуцића, Боројевића, Утјешеновића! Ако се је у хрватске књижевнике дубоко укоријенила мисао, да су *стари* дубровачки писци Хрвати (то има дајбуди своју историју), те им се је тешко одрећи старе љубави, и ако је сваки даном све мање наде, да ће је кадгод *само као своју* притиснути на груди, зар нови Дубровник није показао и не показује јасно вољу, да поправи ону неодлучност својих старих у народном имену и да учини крај већ једном заплетима и неситим тежњама? Матица Хрватска као патриотско друштво требао би да предњачи Хрватима у трезвености; тако ће моћи извршити ону велику задаћу, коју иначе испуњава с великом вољом и подобношћу. — Распоред књиге, избор пјесам, красна парада књиге, све може подичити и уређивача ове књиге и „Матицу Хрватску“. Т. О.

Archiv für slavische Philologie unter Mitwirkung von A. Brückner (Berlin), J. Gebauer (Prag), C. Jireček (Prag), A. Leskien (Leipzig), W. Nehring (Breslau), St. Novaković (Belgrad), A. Weselofsky (St. Petersburg), herausgegeben von V. Jagić. Fünfzehnter Band. Zweites Heft. Berlin. Weidmannsche Buchhandlung 1892. — Изашла је друга свеска XV књиге Јагићева Архива за словенску филологију. У овој је свесци завршетак историјско-епиграфичке расправе Е. Козака. На другом месту долази Полвјкина расправа „Zur Geschichte des Physiologus in den slav. Literaturen“. У тој расправи на једном месту упоређује Полвјка један српски рукопис XVII века а из збирке П. Ј. Шафарика са списом Леонарда да Винчи и долази до резултата, да је састављач српског рукописа употребљо списе Леонардов. На трећем је месту наставак занимљиве расправе

Soergensen-ove o српском народном епском песништву. У одељку „Kritischer Anzeiger“ реферше Ђ. С. Ђорђевић о првој књизи српских народних песама, која изађе 1891 под редакцијом Ђ. Стојановића. Рефернат замера издавачу што није мало више пазно на критичност издања. Наглашава, да се при такову послу треба држати неких сталних принципа, да би издавање Вукових дела било верно и конзеквентно. У истом одељку оцењује Облак Стојановићеву Ст. Слов. Граматику. Особито истиче јасно и научно разлагање у овој књизи, и ако се аутор морао кратко изражавати према задатку и сврси књиге. Једино му замера, што је код глагола узео Лескинову поделу, која је доста компликована, те је питање, да ли ће је ученици потпуно моћи схватити. Даље је Јагић проговорио о осмом издању Даничићевих Облика, који изађоше у Загребу штампани латинцом, под ревизијом проф. Маретића. Јагић радосно поздравља ово дело, препоручујући га сваком изображеном Србину и Хрвату. У одељку „Kleine Mittheilungen“ између осталог расирава Брикнер о побратимству код Пољака и Руса у XVI веку. До сада се обично мислило, да побратимства има само код јужних Словена, но у једном латинско-пољском рукопису из XVI века има белешка, из које се јасно види, да је тај обичај постојао код Пољака и Малоруса у XVI веку.

Беч.

Р.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Јова Карамат, књијар у Земуну, јавља, да је са Змај-Јованом Јовановићем, власником „Јавора“, уговорио те ће он од сада издавати „Јавор“. Уредника ће сигнирати сам издавач а главни ће сарадници бити Дан. А. Живаљевић и Андра Гавриловић. Нови „Јавор“ излазиће у формату старог, но не сваке недеље, бар за сада, него сваких петнаест дана и то на два табака. Цена остаје стара. Први ће број изаћи 1 фебруара. Име и једног и другог главног сарадника јемчи нам, да ће нови „Јавор“ потпуно одговорити својој сврси и у то име нека је добро дошао!

— Иван Иванић написао је расправу о Буњевцима и „Матица Српска“ је наградила ту расправу и саопштиће је у свом „Летопису“. У расправи својој износи Иванић историју Буњеваца и говори о обичајима њиховим.

✚ У Загребу је изашла друга књига „Грађе за историју дубровачке педагогије“ од В. Адамовића. Прва књига изашла је 1885. У првој књизи изнесена је историја дубровачке педагогије од г. 656—1800. Друга књига говори о развјутку педагогије од 1800 до наших дана. Задарски лист „Искра“ у бр. 23—24 проговорно је о овоме делу, и о њему се најповољније изражава.

+ У „Просветном Гласнику“, свесци за октобар и новембар прошле године, штампане су оцене др. Бакића, Јосића и Срет. М. Ацића на Чутурилов „Буквар“, који је био писац прерадио и у рукопису поднео на оцену главног Просветног Савету.

— У Цариграду је штампан „Голуб“ (год. IV) за

Србе у Македонији и Старој Србији. „Српска Застава“ проговорила је опширније о овој књизи у 4 броју о. г.

△ „Subotičke Novine“, које смо огласили у 1 броју „Стражилова“ од ове године, доносе у 4 броју своме некрологу Ивану Бошковићу. Радујемо се, што горњи лист прати важније појаве у јавном животу овамошњег народа нашег и мило нам је чути оваке топле речи, којима „Subotičke Novine“ жале за Јованом Бошковићем: „За њим као за брижним nigovateljem i starateljem milog nam maternjeg jezika moraju i Bunjevci i Šokci iskreno zažaliti...“

+ Руска је књижевност 14 новембром прошле године претрпела губитак у својој средини. Један од најстаријих ветерана у данашњој руској књижевности, *Алексије Димитријевић Галахов* умро је. Галахова је име тесно везано за историју руске књижевности; њом се бавио тако рећи до последњих дана свога живота. Његове „Хрестоматије“ деценијама су требници у руским гимназијама, а његова „Историја руске словесности“ и данас је још готово најбоља приручна књига. Од ње је изишло друго издање 1880 године, али на жалост без онога, што је оваким делима најпотребније, без регистра. О раду овога седега књижевника, који је рођен 1 јануара 1807, више се може читати у децембарској свесци „Журнала мин. нар. просвѣц.“ у некрологу његову од Л. Мајкова.

+ У фељтону „Neue Freie Presse“ од 17 јануара, проговорено је о Опатији и нешто о околини. Чланку је натпис „Am Quatnero“.

+ 12 децембра 1892 умро је др. *Јулијан Целевич*, професор историје на руској гимназији у Лавову и председник друштва „Шевченко“. Целевич је познат и као добар радник на историјском пољу. Русине је у Галицији потресао његова смрт, јер им је био један од најпремнијих народних бораца.

+ Најновија (III—IV) свеска Крумбахерова „Byzantinische Zeitschrift“ доноси на француском језику радњу L. Duchesne-a „L' Syriacum ecclésiastique“. Интересно је нарочито ово за оне, који желе упознати црквену организацију нашег полуострва пре VII века. А још интереснији биће за наше историке без сумње подаци, које нам Гелцер у другој свесци овога часописа изнесе: „Unge-druckte und wenig bekannte Bistümerverzeichnisse der orientalischen Kirche. У овом нам раду Гелцер на крају обећава, да ће се у другом делу своје радње позабавити „са патријархатом александријским и аутокефалним бугарским архиепископатом“; док је у првом тумачио оно, што се односило на јерусалимски и антиохијски патријархат.

+ Трећи број овогодишњег „Ausland“-а, на стр. 36 до 41 донео је чланак J. Pfeiffer-a из Београда „Die Mönchs-Republic auf dem Athos“. Писац се дотече и наше повеснице причајући по Ранке-у о постанку Хиладара и утецају Св. Горе на књижевност нашу.

+ У уторак 12 јануара читао је у географском друштву у Бечу рударски директор Рафајел Хофман предавање „Ueber die Burgruine Novo-Brdo und Umgebung im Vilajet Kossovo“.

САДРЖАЈ : Песништво : Зори. Земља. Пошљедњи Бурић. Мати Ивана Тургењева. — Поука : Исак Њути. — Књижевност : Муза Достојевскога и муза Ивана Тургењева. Књижевне оцене. — Копчежић : Књижевни прикази. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 ф. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. за по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књијари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књијара В. Валожича у Београду.

Издаје књијара Луке Јоцића.

Штампарија дра Павловића и Јоцића у Новом Саду.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS